

УДК 371.036

В.С. Молдавчук

ЗАГАЛЬНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО ОФІЦЕРА ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Розглянуто сутність поняття загальної культури українського офіцера та обґрунтовано шляхи її розвитку. Розкрито питання про вплив загальної культури офіцерів внутрішніх військ на формування інституційного іміджу.

Ключові слова: загальна культура, культура українського офіцера, інституційний імідж.

Рассмотрена сущность понятия общей культуры украинского офицера и предложены пути ее развития. Раскрыт вопрос о влиянии общей культуры офицеров внутренних войск на формирование институционального имиджа.

Ключевые слова: общая культура, культура украинского офицера, институциональный имидж.

The essence of the notion of the Ukrainian officer general culture has been researched and the ways of its development has been introduced. The issue concerning the influence of the Interior Troops officer general culture on the institutional image formation has been worked out.

Key words: general culture, culture of the Ukrainian officer, institutional image.

Постановка проблеми. Значення загальної культури в житті сучасної людини складно переоцінити. Вона є одним із чинників особистого успіху і фактором, що зумовлює формування позитивного чи негативного іміджу соціального співтовариства, до якого належить особистість. Культура відображається на ставленні до інших, світосприйнятті, мовленнєвій поведінці. З ерудованою людиною спілкуватися цікаво і приємно. Особливе значення має загальна культура для офіцера – вона стає не тільки запорукою успішного вирішення військово-професійних завдань, але й умовою виконання армією свого вищого призначення в сучасному світі – збереження миру.

Аналіз актуальних досліджень. Актуальність даної проблеми визначається загальним антропоцентричним підходом до дослідження будь-яких питань, необхідністю створення еталонних уявлень про всебічно розвиненого сучасного

військового фахівця України та важливістю створення теоретичних підвалин для практичної діяльності у цьому напрямі.

Аналіз наукових праць за темою дослідження дозволяє дійти висновку про зростання наукового інтересу до проблеми загальної культури. Вивчаючи філософський, культурологічний, соціологічний, історичний, антропологічний аспекти, автори розкривають сутнісні характеристики культури, її структуру, взаємодію структурних елементів, взаємовплив особистості й культури, суспільства і культури (М.С. Каган, А.А. Пилипенко, І.Г. Яковенко).

Зростає інтерес науковців до проблем загальної культури в аспекті галузевої діяльності (Н.Г. Багдасарьян, Н.В. Надисева).

Об'єктом дослідження багатьох авторів є проблеми розвитку військової професійності, сутності, структури, етапів розвитку військової професії, професіоналізації армії, професійного самовизначення особистості (О.М. Борисова, П.В. Петрій, О.А. Протасова, О.О. Тиртишний).

Інтерес до означеної проблеми не випадковий. Навряд чи хтось заперечуватиме необхідність постійного підвищення загальної культури. І все ж питання про зміст цього поняття, його обсяг, професійну зумовленість і форми актуалізації недостатньо досліджено.

Мета статті – окреслити зміст поняття загальної культури сучасного офіцера України та шляхи її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Не вдаючись до детального аналізу тлумачення зазначеного поняття, визнаючи його складність і широту, приймемо робочу дефініцію і розумітимемо загальну культуру як володіння певною сумою знань світової та загальнонаціональної значущості, що стосуються матеріальної й духовної сфер життя, усвідомлюються особистістю як переконання й реалізуються в діяльності та стосунках з іншими людьми.

Подане визначення висвітлює і питання, які слід уточнити, починаючи роботу в цьому напрямі, і труднощі, які спіткають дослідника, також частково – шляхи їх подолання.

Передусім, потребує уточнення словосполучення «певна сума знань». Відразу стає зрозумілим, що його тлумачення буде значною мірою суб'єктивним, то ж завдання полягає в тому, щоб

обґрунтувати своє бачення відповіді на дане питання, основуючись на новітніх наукових парадигмах.

Як відомо, значний обсяг інформації, необхідної для формування загальної культури, офіцери отримують ще у вищих навчальних закладах на заняттях з гуманітарних та економічних дисциплін. У програмах цих дисциплін, на нашу думку, досить вичерпно представлена інформація щодо матеріальної сфери життя суспільства (економічна теорія, основні уявлення про виробничі стосунки тощо) і є обов'язковою у формуванні загальної культури. Питання, пов'язані з інформацією про духовну сферу життя людей, потребують спеціального аналізу. Це пояснюється передусім широтою поняття «духовна сфера життя». Воно включає національні традиції, моральні принципи етносу, правила поведінки людей у суспільстві, етичні норми, науку, літературу, театр, музику, живопис та інші види мистецтва, релігію та забобони й багато інших питань. Навряд чи хтось із дослідників насмілиться визначати обсяг інформації, яка б становила необхідний мінімум загальної культури щодо означеної сфери. Усвідомлюючи це, окреслимо коло проблем, які розглядатимемо в нашій роботі, та обґрунтуємо їх вибір.

Уважаємо за необхідне застосувати комплексний підхід до вирішення завдань, який охоплює три аспекти життя і діяльності людини: когнітивний, етичний і естетичний. Когнітивний аспект розглядаємо як такий, що пов'язаний із пізнавальною діяльністю людини, спрямованою на отримання інформації про навколишній світ; етичний – з етикою поведінки та стосунків з іншими людьми; естетичний – зі ставленням до мистецтва як результату духовної діяльності людини. Отже, у полі зору виявляється три складових загальної культури: навколишній світ; людина в її стосунках з іншими людьми; осмислення й сприйняття людиною навколишнього світу, відтворене в мистецтві.

Аналізуючи інформацію про навколишній світ, яка є складовою загальної культури, наголосимо, що слід зважати на базові знання, програмні теми навчального плану та аспекти, які не знайшли вичерпного відображення у попередньому досвіді офіцерів – у курсантські роки. Слід визнати, що базові знання та зміст навчальних програм включають інформацію більше про історію, ніж сучасність. Це пояснюється тим, що сучасні події не

встигають відтворюватися в програмах та підручниках. Отже, завдання полягає в тому, щоб бажання отримати нові знання стало однією із мотиваційних ознак діяльності офіцера, і притаманне кожній культурній людині незалежно від галузі її діяльності. Проте для офіцера внутрішніх військ воно пов'язане із успішним виконанням його соціальних функцій, службово-бойових завдань. Щоб пояснити це положення, акцентуємо увагу на питанні про специфіку діяльності військовослужбовця внутрішніх військ.

Службово-бойова діяльність внутрішніх військ є своєрідною: вона спрямована не на виконання воєнних операцій, а на забезпечення громадського порядку, нормальних умов для життя й роботи громадян. У зв'язку з цим такі якості офіцера, як уміння спілкуватися з аудиторією, здійснювати мовний вплив, переконувати, набувають соціального значення. Людина з обмеженими світоглядом та знаннями не зможе забезпечити здійснення ефективної комунікації. На нашу думку, когнітивна складова загальної культури є потужним чинником формування особистості військового лідера.

Важливе місце у загальній обізнаності офіцера має посісти комунікативна компетенція. Сучасний суб'єкт правоохоронної діяльності повинен знати структуру мовної комунікації, чинники успішної комунікації та її бар'єри, комунікативні стратегії, адекватні соціальному контексту, мовні засоби усунення конфлікту, формули мовленнєвого етикету, засоби мовного впливу, релевантні комунікативній ситуації. Високими є і вимоги до його вмінь. Представник сил охорони правопорядку повинен уміти осмислювати дискурс у сукупності його елементів і добирати оптимальну комунікативну стратегію й тактику, прогнозувати ступінь успішності комунікації, моделювати власну мовленнєву поведінку відповідно до комунікативної ситуації, знаходити засоби подолання комунікативних бар'єрів та нейтралізації конфліктних ситуацій. Для військовослужбовця внутрішніх військ важливим є контроль над емоціями – це головне у будь-якій ситуації, особливо у конфліктній.

Друга складова загальної культури офіцера внутрішніх військ – етика поведінки та стосунків з іншими людьми – має включати широке коло питань. Якщо їх згрупувати за блоками, то перелік цих блоків матиме такий вигляд:

1. Професійна етика.
2. Етика стосунків із представниками різних субкультур (національних, вікових, гендерних тощо) .
3. Етика поведінки у ділових ситуаціях.
4. Етика поведінки у побутових ситуаціях.
5. Етика поведінки у конфліктних ситуаціях.
6. Етика поведінки в громадських місцях.
7. Етикетні норми спілкування.
8. Мовленнєвий етикет.

Поняття професійної етики для військових нерозривно пов'язане з поняттями військової честі (вірності присязі й Батьківщині). Військовий дух, військова честь – сукупність усіх позитивних якостей, властивих людині у військовій формі: мужність і хоробрість, шляхетність, дисциплінованість, самовідданість, віра у свої сили, витривалість у позбавленнях, стражданнях.

Основні чесноти воїна виховувалися ще лицарським кодексом, що склався в раннє Середньовіччя. Наприкінці XVIII століття були створені «Загальні правила етикету» для кадетських корпусів, якими повинні керуватися кадети й гардемарини. Не дивно, що офіцери тієї доби завжди вважалися дуже галантними й вихованими, і їхня поведінка часто позитивно відрізнялася від поведінки цивільних. Поступово у громадській свідомості сформувався еталонний образ військового, якому притаманні такі якості: сильний, мужній, готовий завжди захистити слабшого, благородний, чесний, гуманний, великодушний, відповідальний, розумний, галантний, ввічливий, освічений, комунікабельний, лідер. Будь-який хоча б поодинокий відхід від цього еталону сприймається громадськістю як руйнування ідеалу, втрата ілюзій і позитивного іміджу військових узагалі. Саме тому дотримання етичних норм є обов'язковим для військовослужбовця.

Важливим показником загальної культури є обізнаність у сфері естетичних цінностей, які представлені у творах мистецтва. У цій сфері знання культурної людини мають стосуватися і міжнародних цінностей, і національних. Слід зауважити, що справжня загальна культура передбачає не тільки знання творів, а й наявність потреби спілкування з мистецтвом.

Детальніше розглянемо питання про принципи, форми та методи роботи щодо підвищення загальної культури. Передусім наголосимо, що підвищення загальної культури – це завдання на все життя. Будь-яка «зупинка» у цій сфері може спричинити відставання людини. Проте щодо різних складових, обґрунтованих нижче, сформульоване положення слід тлумачити по-різному. Етика поведінки має бути сформованою ще в курсантські роки. У наступній діяльності етичні норми потребують не постійного підвищення, а постійного дотримання. А ось щодо збагачення когнітивної бази та естетичного розвитку поняття завершення формування не спрацьовує з огляду на постійний, невпинний розвиток національного когнітивного досвіду та мистецтва.

Засвоєння когнітивних, етичних та естетичних складових загальної культури – процес непростий. Уважаємо, що основним принципом роботи в зазначеному напрямі має бути принцип діяльнісного підходу. Він означає, що у процесі, спрямованому на підвищення загальної культури, і курсанти, і офіцери мають бути не пасивними слухачами, які сприймають інформацію, подану кимось, а активними здобувачами цієї інформації. Засвоєння й реалізація знань мають відбуватися в активній діяльності. Ще один обов'язковий принцип роботи – принцип системності. Він означає, що всі ланки роботи щодо підвищення загальної культури повинні мати характер системи, який виявляється водночас за декількома напрямками, а саме:

– необхідна інформація повинна структуруватися як система, що охоплює всі вищезазначені аспекти та теми;

– когнітивна, естетична та етична складові повинні репрезентуватися у системі заходів, які б забезпечували можливість і сприйняття інформації, та її актуалізації;

– робота повинна бути оптимально розподіленою на всі роки навчання у вищому закладі освіти та на професійну діяльність у майбутньому.

Аналізуючи процес підвищення загальної культури військовослужбовця, який здійснюється в курсантські роки, виокремимо деякі його принципи. Принцип урахування вікових особливостей зобов'язує обирати такі форми та методи роботи, які б були цікавими курсантам, викликали б бажання пізнати більше,

створювали б позитивну мотивацію роботи, залучали б до самостійного пошуку.

Форми і методи роботи мають бути різноманітними, але дібраними раціонально. Остання вимога означає, що вони мають якнайбільше сприяти ефективному засвоєнню інформації і формуванню відповідних переконань. Наприклад, для розширення когнітивного кругозору можна запропонувати систему заходів, що включає етап освоєння інформації й етап її реалізації. Етап засвоєння інформації можна провести як самостійну пошукову роботу за питаннями, які пропонуються викладачем. На етапі реалізації інформації можна застосувати такі форми роботи, як гра «Що? Де? Чому?», конкурс ерудитів або будь-яку іншу інтелектуальну гру. У роботі над етичними правилами можна активно використовувати рольові ігри, моделюючи відповідні ситуації. Естетична складова обов'язково повинна включати екскурсії до театрів, музеїв із обов'язковим їх обговоренням. Але естетичний смак формується не тільки в ознайомленні із творами мистецтва, а й у створенні власних. У зв'язку із цим корисними будуть конкурси серед курсантів на кращий твір, підготовка концертів тощо.

Курсант закінчує вищий навчальний заклад і опиняється у ролі офіцера-керівника. Тепер підвищення його загальної культури має дві особливості: по-перше, воно залежить від нього самого; по-друге, воно набуває соціальної значущості. Останнє твердження пояснюється тим, що офіцер має сприяти підвищенню загальної культури підлеглих – солдат, а пізніше і молодших колег-офіцерів. У системі внутрішніх військ умови для цього створено: є свої оркестри, проводяться конкурси художньої самодіяльності і художньої творчості, офіцерські бали та інші форми роботи. І все-таки на досягнутому не можна зупинятися. Офіцери виховних структур мають перетворити цікаві епізодичні заходи в єдиний комплекс, який би враховував усі три нижчезазначені аспекти – когнітивний, етичний та естетичний. Це можуть бути й інтелектуальні ігри, й конкурси, і розважально-пізнавальні вечори, дискусії, он-лайн прес-конференції тощо. Значення цієї роботи складно переоцінити, причому не тільки в аспекті розвитку загальної культури військовослужбовців, а ще й в

аспекті створення позитивного іміджу внутрішніх військ. Проаналізуємо даний аспект діяльності.

На сьогодні імідж силових структур України недостатньо позитивний у чому неабияку роль відіграють ЗМІ. Будь-яка негативна подія в межах силових структур чи їх конфлікт із цивільними відразу ж стають відомими широкому загалу, особливо, коли має місце невічливе ставлення до представників ЗМІ з боку військових. Тим часом позитивні події залишаються невисвітленими. Через це створюється контраст між еталонними уявленнями громадськості про військових як таких, що мають уособлювати позитивні риси, і їх соціальним портретом, створеним ЗМІ. Тисячі правоохоронців, здійснюючи свою діяльність за Статутом, дотримуючись норм професійної етики, виявляють такт і ввічливість у спілкуванні із громадянами, проте один негативний епізод, що потрапив до Інтернету, здатен створити негативне уявлення про всіх і про силові структури в цілому. Вищезазначене свідчить про те, що одним із напрямів розвитку загальної культури офіцерів внутрішніх військ має стати робота, спрямована на корекцію контактів із ЗМІ та формування вміння забезпечувати позитивний інституційний імідж.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Завершуючи викладення наших міркувань щодо підвищення загальної культури українських офіцерів, зазначимо найголовніші положення підходу до вирішення даної проблеми, що пропонується у цій статті.

Поняття загальної культури охоплює три основні аспекти діяльності: когнітивний, етичний та естетичний. Усі вони мають ураховуватися в роботі з особовим складом внутрішніх військ.

Запорукою ефективності роботи є створення системи, в якій передбачені різні аспекти, етапи, застосовуються оптимальні форми, методи та прийоми діяльності.

Увага до питань загальної культури офіцерів внутрішніх військ здатна забезпечити не тільки духовне збагачення особового складу, а й формування позитивного інституційного іміджу внутрішніх військ.

Перспективою дослідження вважаємо створення професійної програми для військовослужбовців внутрішніх військ, яка реалізує принцип «Навчання впродовж життя» щодо загальної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багдасарьян Н.Г. Профессиональная инженерная культура : (структура, динамика, механизмы освоения) : автореф. дис. докт. филос. наук. – М., 1998. – 28 с.
2. Борисова Е.М. Профессиональное самоопределение личности (личностный аспект) : автореф. дис. докт. психол. наук. – М., 1995. – 32 с.
3. Каган М.С. Философия культуры. – СПб., 1996. – 416 с.
4. Надысева Н.В. Проблемы общей культуры специалиста // Культура и личность : Проблемы социальной активности. М., 1990 – С. 97 – 99.
5. Петрий П.В. Духовные ценности Российского общества и армии : автореф. дис. д-ра филос. наук. – М, 2002. – 50 с.
6. Пилипенко А.А., Яковенко И.Г. Культура как система. – М., 1998. – 148 с.
7. Протасова А.А. Ценностные ориентации в профессиональной культуре офицера (социально-философский анализ) : автореф. дис. канд. филос. наук. – М., 1995. – 20 с.
8. Тыртышный А.А. Психологические условия профессионализации офицеров во время обучения в ВВУЗе МО РФ : автореф. дис. канд. психол. наук. – М., 2000. – 20 с.